

Összegzés: az amerikai magyar szervezeti élet és identitások értelmezési lehetőségei

Kutatásunk során különböző módszerekkel, már-már monografikus módon igyekeztünk számba venni az amerikai szervezeteket, illetve a szervezeti élet és az ezt működtetők világképének főbb tulajdonságait. Összegzőképpen az alábbiakban kísérletet teszünk a szervezetek működési sajátosságokra épülő tipologizálására, amelynek során megvizsgáljuk, hogy milyen dimenziók mentén lehetne e működési módokat csoportosítani. Ezután azt is megvizsgáljuk, hogy ha a szervezeti életben való részvételre úgy tekintünk, mint az amerikai magyarok etnikus identitásának egyik konstituáló tényezőjére, milyen identitáskonstrukciók rajzolódnak ki az amerikai magyar származásúak körében. Végezetül megpróbálunk arra is választ adni, hogy a kutatásunk során feltárt szervezeti és identitáskonstrukciók hogyan viszonyulnak a diaszpóra kutatások olyan alapvető kérdéseihöz, mint például a diaszpórikus létezés kapcsolata önmagához és az elhagyott óhazához (vagy annak tudatához), illetve e viszonyulások saját etnikus kultúrát hoznak-e létre, avagy a kulturális örökség új környezetben történő adaptációját képezik.

1.1. Szervezeti tipológiák

Az amerikai magyar szervezeteket többféleképpen lehetne tipologizálni. Az egyik legkézzelfoghatóbb, és leggyakrabban használt csoportosítás a létrehozásuk időpontja és célja szerint történik. E jobbra történeti módszerrel a különböző emigrációs hullámokhoz kapcsolódó szervezeteket találjuk meg, és e szerint a következő típusokat különböztethetnénk meg:

- öreg amerikások szervezetei, mint például az egyházak, testvérsegítő (fraternális) egyesületek;
- a dipik szervezetei: MHBK (Magyar Harcosok Bajtársi Közössége), Száműzött Magyar Cserkész Szövetség, vagy például a 47-es Magyar Nemzeti Bizottság;
- az 56-osok szervezetei: Szabadságharcosok Szövetsége;
- a gazdasági menekültek, „új magyarok” által működtetett szervezetek: mint például a washingtoni MagyarAmerika Alapítvány, néhány településen a magyar (hétvégi) iskola, vagy Magyar Ház.

E csoportosítás – noha lényeges elemeket vesz figyelembe – ma már nehezen használható, mert az amerikai magyarok különböző migráns kontingensekhez tartozó csoportosulásai közötti határvonalak sok tekintetben megszűntek, átalakultak. Ma már egyszerre van jelen a dipisek első-, másod-, harmadgenerációja, az 56-osok első és második nemzedéke, vagy a 60-as és 80-as évek közötti ún. kádár árváinak¹ tartott gazdasági menekültek csoportosulásai, vagy a 90-es évek jóléti migránsai. Az egykori emigrációs szervezeteket továbbá kikezdte az a tény is, hogy a hidegháború lezárásával és a közép-európai államok rendszerváltásai következtében megszűnt létezni az az ellenségkép is, ami a szervezetek egy részének legitimációját és szervezeti identitását is adta. Harmadrészt az emigrációs szervezetek válságát nemcsak az új ideológiai kontextus kezdte ki, hanem a szervezeti vezetők előrehaladott kora, kihalása, ami szintén új kihívások elé állította a megmaradni kívánó szervezeteket.

A szervezeteket tevékenységi körük szerint is csoportosíthatjuk, és ezek alapján a legfontosabbak a politikai, kulturális, egyházi, cserkészethez vagy a különféle szakmákhoz kapcsolódó szervezetek. Kötetünkben e felosztással találkozhattunk a szervezeti adatbázis ismertetése során.²

Egy újabb szervezeti tipológiát az időközben megszűnt HTMH 2006. évi jelentése is tartalmaz.³ Ebben az Egyesült Államok vonatkozásában háromféle magyar szervezetről számolnak be:

- A magyar-amerikai kapcsolatépítés, magyar érdekképviselő területén működő szervezetek, amelyekre a hagyományos egyesületi élet már nem jellemző (pl. *Amerikai–Magyar Koalíció*, *Amerikai–Magyar Kongresszusi Kapcsolatok Központja*);
- Érdekképviselőt és hagyományörzést egyaránt felvállaló, sajátos átmenetet képező, „amerikai-magyar” alapon működő szervezetek (pl. *Manhattan Hungarian Network*);
- Hagományos egyesületi keretek között működő emigráns szervezetek.

Kutatásunk, és főképp az interjúelemzésre épülő tanulmány során a szervezeteket többek között hatáskörük szerint, azaz az országos és helyi szervezeteket különválasztva igyekeztünk tárgyalni. E szempont szerint azonban valójában hármas felosztással operálhatunk: *helyi szervezetek*, *puffer szervezetek* és *országos szervezetek*.

¹ A kifejezést Huseby-Darvas használja. (Lásd Huseby-Darvas Éva V.: *Hungarians in Michigan*. Michigan State University Press, 2003. 27.)

² Ld. kötetünkben Márton János elemzéseit.

³ HTMH (Határon Túli Magyarok Hivatala): *Jelentés a Kárpát-medencén kívül élő magyarság helyzetéről*. 2006.

A puffer szervezetek egyszerre lokális és kvázi országos, azaz a helyi viszonyokon túlmutató szervezetek. Ilyenek az egyház, cserkészlet, és nagyon kis részben a magyar iskolák. Míg az egyházak szerveződése folytán ez adott (püspökségnek alárendeltek pl.), a cserkészletnél a helyi cserkészcsapatok és a Cserkészszövetség szoros összefüggése állapítható meg, a magyar iskolák esetében szándék szintjén is alig tapasztalható az országos jellegű működés felvállalása. A magyar iskolák működését (az AHEA, a MITE és az Anyanyelvi Konferencia létrehozása ellenére) a legkevésbé sikerült normatív, sztenderdizált alapokra helyezni, ezért valójában helyi szerveződéseknek tekinthetjük. Elemzésünk során láthattuk, hogy az országos szervezetek elsősorban lobb- vagy valamilyen szakmai integrációs tevékenységben érdekeltek, míg a helyi szervezetek egy adott kis magyar világ kulturális, társadalmi, nagyon kis részben pedig politikai életét szervezik. Az országos és helyi szervezeti típusra egyaránt jellemzőek a túlbujánzó konfliktusok, amelyek meghaladása az utánpótlás, illetve a fiatalabb generációk bevonása által lehetségesek.

Egy másik kritérium, nevezetesen az amerikai magyarság céltételezése módjának függvényében, illetve ennek megtartására adott viszonyulások függvényében az általunk vizsgált szervezeti világot két nagyobb részre osztjuk: *etnikailag zárt*, illetve *etnikailag nyitott* szervezetek.

Az *etnikailag zárt szervezetek* munkanyelve elsősorban magyar, az amerikai magyarság identitásáról alkotott koncepcióik statikusak, és elsősorban önmagukra reflektálnak. Ez az izlésvilágban a népi-populáris kultúra jelenlétét és a hagyományos etnikai gasztronomizációt jelenti.

Az *etnikailag nyitott szervezetekben* az angol nyelvű kommunikáció is elfogadott, a magyarságról alkotott koncepcióik pedig dinamikusak abban az értelemben, hogy az amerikai társadalom helyi és országos szereplőivel fenn tartott kapcsolatok által is nyernek értelmet. E szervezetek képviselői szerint a magyarságot nem önmagában kell megőrizni, hanem azt megmutatni kell a többségi társadalom számára.

Az etnikai nyitottság és zártság kérdése helyi és országos szinten is releváns. Míg az etnikai nyitottság mondhatni előfeltétele az országos jellegű lobbiszervezeteknek, addig más típusú szerveződések esetében éppen az etnikailag zárt szerveződési mód teszi lehetővé, hogy a helyi szintet jóval meghaladó szervezet működőképes legyen (pl. a cserkészlet). A helyi magyar szervezeteket történetiségükben vizsgálva elsősorban etnikailag zárt képződményeknek tarthatjuk, hiszen e szervezetek valamilyen etnikus kultúra megtartására, ápolására rendezkedtek be. Az amerikai társadalomba való integrálódás, illetve az egykori emigrációs érzület háttérbe szorulásával azonban

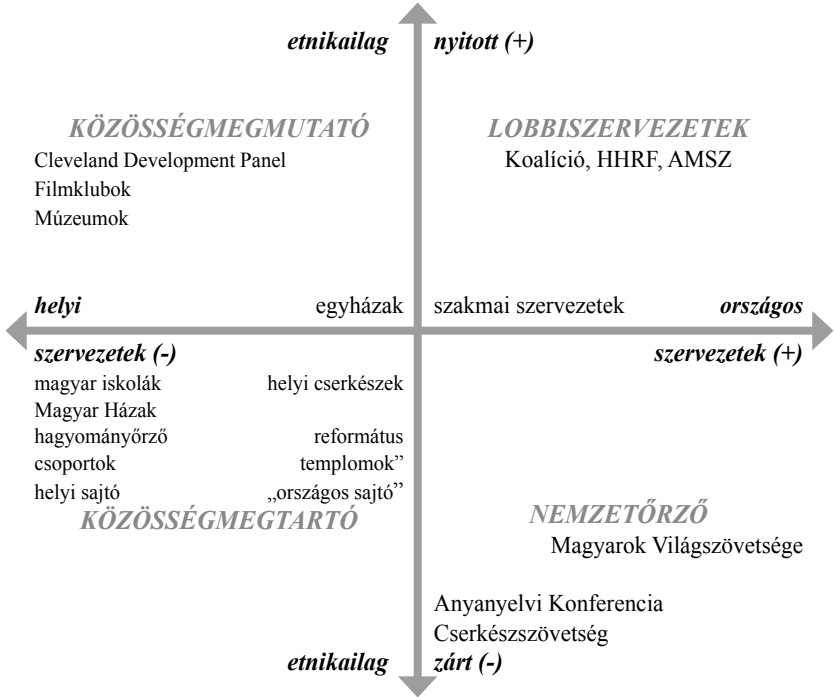
helyi szinteken is egyre gyakrabban találni etnikailag nyitott, a magyarságot relatív viszonyulásként, azaz a többségnek, másoknak felmutatandó entitásként feltételező szervezeteket. Megjegyzendő, hogy ez a fajta szervezeti beállítódás – látszólag paradox módon – leginkább ott jellemző, ahol magyar származásúak nagyobb arányban élnek. Ennek oka vélhetően az, hogy e térségekben (Cleveland, Florida, New Jersey) élő magyarok körében a második, harmadgenerációs, illetve a gazdasági migráns magyarok fokozott jelenléte, az eleve adott nagyobb rekrutációs bázis létezése miatt, illetve részben a vegyes házasságok következtében könnyebben kitermelődhetnek az etnikai nyitottságot képviselő magyar szervezeti szereplők.

Ha a helyi versus országos „hatáskört” kifejező, illetve az etnikai nyitottságot és zártságot megjelenítő dimenziókat egymásra vetítjük, négy nagyobb, a szervezetek működési logikáját kifejező szervezettípust azonosíthatunk be (ld. 6.1. ábra): *lobbiszervezetek, nemzetőrző szervezetek, közösségmegtartó szervezetek és közösségmegtartó intézmények*. E típusok, noha a vonatkozó ábrán szemléltetésképpen néhány konkrét szervezetet is feltüntettünk, valójában a szociológiában ismert ideáltípusoknak⁴ tekinthetők, azaz olyan elméleti konstrukcióknak, amelyek egy működést vagy valamilyen tulajdonság-együttest jól megtestesítenek. Az ideáltípusok tiszta formában ritkán léteznek a valóságban, a valós szervezetek vélhetően több típus tulajdonságait is tartalmazzák, ám valamelyik típus jellemzői nagyobb mértékben illenek rájuk.

A *lobbiszervezetek* vagy *érdekérvényesítő szervezetek* olyan országos státusra törekvő, avagy retorikájukban azt hangoztató szervezetek, amelyek számára az etnikai nyitottság létszükséglet. E szervezetek a magyar érdekek képviselőjét a különböző amerikai vagy magyarországi politikai szervezetekkel ápoló jó kapcsolatok által igyekeznek elérni, működésük során pedig mindig „nagyobbnak” akarnak feltűnni, mint amekkorák valójában. Ez leginkább a tagok, tagszervezetek számát illetően érzékelhető, hiszen akárhány taggal is rendelkeznek, konkrét számot nehéz lenne meghatározni. Ám valójában nem is a konkrét tagszám a lényeges, hanem az, hogy egyáltalán léteznek tagszervezeteik, amely gyakran feljogosítja őket, hogy a másfél milliós amerikai magyarság nevében cselekedjenek, vagy nyilatkozzanak. Megjegyzendő, hogy olyan szervezet is létezik, amely nem a tagszervezetekre építve, ám mégis az amerikai magyarság érdekképviselői szerveként kíván fellépni.

⁴ Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai I. Szociológiai kategóriáiban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. (főképpen 49–51. oldalak)

6.1. ábra. Amerikai magyar szervezetek működési tipológiája

A lobbiszervezetek sajátos formáját képezik a *szakmai érdekérvényesítő szervezetek*, amelyek noha a lokális szinten túlmutatva működnek, mégsem tekinthetők teljesen országos szintűeknek. Tevékenységük különböző szakterületek magyar szakembereinek összefogására irányul, amit kisebb-nagyobb sikerrel el is látnak, de teljes mértékű szakmai integrációt mégsem tudnak elérni. E szakmai szervezetek a magyarság érdekében ténykednek, azonban éppen a szakmai logika, az amerikai hasonló szakmai szervezetekkel való kapcsolatok következtében munkanyelvükben nem lehetnek kizárólag magyarok.

A *nemzetőrző szervezetek* szintén országos (vagy azon is túlmutató) intézmények, ám tevékenységük a magyarság, mint nemzet őrzésére, védelmére irányul. Az etnikai zártság a szervezetek munkanyelvére, aktív magyarországi, Kárpát-medencei jelenlétére is utal. E csoportba sorolhatjuk azokat a kulturális intézményeket is, amelyek noha nem kifejezetten országos jellegűek, ám mindenképpen transzlokálisak, azaz nem csak egy helyi közösség sajtójai, hanem tágabb térben, Magyarországon vagy a Kárpát-medencében máshol is működnek (pl. Anyanyelvi Konferencia).

A *közösségmegtartó szervezetek* működése elsősorban egy lokalitáshoz kötött, a „megtartás” pedig a magyar közösséggént való fennmaradás lehetőségét feltételezi. Ezek a szervezetek helyi szinten aktívak, az ott működő más szervezetekkel intenzív kapcsolatokat tartanak fenn, többé-kevésbé együttműködnek, míg más lokalitásokról kevés ismeretük van, és tényleges kapcsolatot sem tartanak fenn azokkal. Ezen „elszigeteltség” alól persze vannak kivételek, és ezek rendszerint az amerikai magyar értelmiségi elit tagjaihoz kapcsolódnak, akik között kimutatható valamilyen laza kapcsolat-háló, ám ebből a helyi közösségek kölcsönös megismerése nem bontakozik ki. A közösségmegtartó szervezetek a magyarságot nem csak nemzetként, hanem közvetlen, helyi interakciók folyamányaként tételezik, magyarságképük mondhatni erre a közösségiségre épül. A helyi cserkészcsapatok, iskolák, avagy református egyházak a magyarságot ugyan helyben működtetik, ám tevékenységük nem föltétlenül deklaratív nemzetpolitikai célok elérésére, hanem konkrétan megragadható feladatok ellátására irányul. Ez nem azt jelenti, hogy e szervezetekben aktív személyeknek ne lenne fontos az etnoszociális avagy a nemzeti tudat, hanem azt, hogy mindennapi tevékenységük az aktív helyi szerepvállalásra irányul, és nem az elvont nemzeteszme szolgálatára.

A 6.1. ábrán látható, hogy a sajtót is a közösségmegtartó működési csoportba soroltuk. Míg a helyi elektronikus média, vagy akár egy szervezethez kötött kiadvány esetében ez magától értetődő, az „országos sajtó” idesorolása némi magyarázatra szorul. E látszólag paradox helyzetnek az az oka, hogy az ún. országos sajtó működése során szintén a lokalitásba ágyazottság érvényesül. Akár a kaliforniai magyar lapokat, akár a Chicagóról tudósító, ám Kanadában megjelenő lapot nézzük, ez a helyi érdekvizonyokba való betagozódás tapasztalható. A jelenleg New Jersey-ben megjelenő *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* noha országos és magyarországi témákat is érint, az önmagába bezárkózó, konfliktusterhes működése által éppen a lokalitás jellemzőit viseli magán.

A *közösségmegmutató szervezetek* működésében meghatározó az amerikai társadalom felé való magyarságmegmutatás készítése. Az ún. „visibility” szervező erővé válik, azaz a magyarságkép olyan esszenciaként kerül elgondolásra, amelyet meg kell mutatni a helyi, nem magyar nyelvű társadalomnak is. Talán legplasztikusabban ezt a (magyarként létezni, ugyanakkor megmutatni önmagunkat másoknak is) stratégiát a múzeumok fejezik ki. A múzeumok ugyanis azok a helyek, amelyek megőrizve megmutatnak. Részben továbbá ide soroltuk az egyházakat is, mint puffer szervezetek, ugyanis az elterjedő kétnyelvű templomi működés etnikai nyitottságot is

feltételez. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a református gyülekezetek egy jó része az előbbi, közösségmegtartó csoportba tartozik, hiszen ezek olyan közösségek, amelyek helyi szinten – a hit ápolása mellett – a magyar kultúra őrzése céljából is tevékenykednek.⁵

Az 6.1. ábrán igyekeztünk szemléletesen elhelyezni néhány szervezetet annak érdekében, hogy érzékeltessük a különféle működési logikákat.⁶ Ennek kapcsán azonban szükséges még két dolgot kihangsúlyozni. Egyrészt, a különböző cellákba besorolt szervezetek minden valószínűség szerint részben hordoznak olyan sajátosságokat is, amelyek alapján, akár egy másik működési területhez is tartozhatnának. A magyar iskolák például mondhatni szintén érdekelték a magyarság- vagy nemzetőrzésben, ám működésük mégiscsak egy helyi szinthez kötött. Hasonlóképpen a közösségmegmutató szervezetek is ellátnak közösségmegtartó funkciókat, ám működésükben mégiscsak az amerikaiak felé való megjelenés a meghatározó. Röviden, a besorolás a szervezet működési módját igyekszik érzékeltetni, és nem a magyarság ápolásának célját, hiszen így-úgy természetesen mind a négy kategória alá sorolt szervezet a magyarság érdekében tesz erőfeszítéseket.

Másik megjegyzésünk az egész elemzés természetére vonatkozik. A különböző ideáltipikus működési módokhoz sorolt szervezetekről az elemzés nem kívánt értékítéletet mondani. Az egyes működési módok számunkra érték semlegesek, hiszen a kutatás és elemzés célja nem valamiféle fontossági sorrend felállítására irányult, hanem a szervezeti világok, ezáltal az amerikai magyarság jelene (egy szeletének) megértésére, és sajátos tulajdonság-együtteseinek feltárására.

1.2. Amerikai magyar identitáskonstrukciók

Noha a kvalitatív kutatás elsődleges célja a szervezeti élet belső világának feltárására irányult, az interjúk módszer jó alkalmat adott arra, hogy az amerikai magyarok e jelentős csoportjának elbeszélésein keresztül azonoságtudatuk szerkezetéről is képet kapjunk.

⁵ És ebből a kettős funkcióból rendszerint konfliktusok is szoktak támadni, lásd Papp elemzésének a 3.4.5. *alfejezetét* (A vallásos hit versus magyarságápolás dilemmája).

⁶ Megjegyzendő, hogy az ábrán való feltüntetés helye is lényeges, hiszen a hatáskör és etnikai nyitottság dimenzióit megjelenítő tengelyek egyben koordináta tengelyekként is működnek, azaz pozitív és negatív pólusokkal is rendelkeznek. A két tengely metszéspontjához közeli területek az etnikailag semleges és puffer zónába való kerülést jelzi.

Elemzésünk során az identításelemeket három szintre soroltuk, és megállapítottuk, hogy létezik egy személyre szabott, az egyénnek a befogadó országhoz való viszonyulásait tartalmazó ún. *etnopersonális* szint, egy kifejezetten az amerikai életformával kapcsolatos, ám magyar közösséget feltételező *etnoszociális* szint, illetve egy általánosabb *nemzeti azonosságtudat*, amelyben fontos szerepet játszanak az óhazába való visszatérés motívumai, illetve a fenntartott magyarságkép jellemzői.⁷ Az identításszintekhez kapcsolódó tematizációk, illetve sajátosságok különböző mértékben jelenhetnek meg az egyes individuumok szintjén: ezt részben maguknál az alanyainknál is tapasztaltuk, illetve elmeséléseik által, a többi Amerikában élő magyarra vonatkozóan is. Több interjúban is elhangzott, hogy azok, akik rendszeresen részt vesznek a magyar szervezeti életben, valójában csak egy szűk réteget képviselnek, és az amerikai magyarok maximum 5–10 százalékát teszik ki. Ugyanakkor a népszámlálási adatokból is láttuk, hogy az amerikai magyarok számbeli megbecsülése során is sok bizonytalanság merül fel, azonban az meglehetősen elfogadott, hogy az általában vett magyar származásúaknak mindössze 10 százaléka használja rendszeresen (otthonában) a magyar nyelvet. Ám kik azok a magyar származásúak, akik már nem vesznek részt a magyar szervezeti életben, illetve magyarul sem beszélnek?

Az interjú vizsgálat során feltárt identításszintek – elméleti síkon legalábbis – segítenek feltárni a „többi magyar” azonosságtudatának sajátosságait is. Ha abból indulunk ki, hogy a három szint tematizációi egyenlőtlen mértékben vannak jelen a konkrét individuumok szintjén, azaz a felmerült kérdések egyszersmind kérdések-e vagy sem egy személy számára, két véget között mozoghatunk. Egyik póluson találjuk azokat, akik aktívan részt vesznek a szervezeti életben, akiknek egyéni szinten is fontos magyarságuk

⁷ Megjegyzendő, más megfontolásokból és más terminológiával ugyan, de hasonló leíró szerkezetet állított fel Szántó Miklós is. Szerinte a magyarságtudat erejét az anyaországgal való érintkezés, a befogadó országba való integrálódás, illetve az etnikai közéletben való részvétel határozza meg. Mindegyik pillért további három síkon, szociológiai, kulturális és politikai dimenzióban lehetne vizsgálni. Ezek alapján 8 típust állít fel a kettős kötődések harmonikus meglététől kezdve az anyaországot és a befogadó országot is elutasító periférikus helyzetűekig. (Szántó Miklós: *Magyarok Amerikában*. Gondolat, Budapest, 1984. 36–40.) A modell jól rímél a mai kisebbség-, illetve nacionalizmus kutatásban leginkább Rogers Brubaker nevéhez kötött sémára, noha Szántó 1984-ben nem ismerhette az amerikai szerző 1996-ban publikált modelljét. Brubaker is azt mondja, a kisebbségek helyzetét az anyaországhoz, a saját kisebbségi társadalomhoz, illetve a nemzetiesítő államhoz való viszonyulások rendszere határozza meg. (Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press, 1996.)

(használják például a magyar nyelvet), valamint van elképzelésük arról is, mit jelent a magyar nemzet, illetve a magyarsághoz tartozni. A másik póluson azokat a teljesen asszimilálódott (harmad-, negyed-, n-dik generációs) magyar származásúakat találhatjuk, akiknek sem egyéni, sem közösségi szinten nem fontos magyarsága, nem beszélik a nyelvet sem, és a magyar nemzethez való tartozás sem bír semmilyen jelentéssel vagy jelentőséggel. A két véglet között különböző átmeneteket kaphatunk, amelyek más és más identitásalakzatokban öltönek testet. Összesen nyolc identitástípust lehet beazonosítani, amelyeket különböző címkékkal is elláttunk, mint ahogy ezek a 6.1. táblázatban is láthatók.⁸

6.1. táblázat. Amerikai magyar identitástípusok

	<i>Etnoperszonális identitás tematizációk megléte</i>	<i>Etnoszociális identitás tematizációk megléte</i>	<i>Nemzeti identitás tematizációinak megléte</i>
<i>Jellemző kérdések</i>	<i>Egyéni szinten fontos-e magyarsága? (pl. beszéli-e a magyar nyelvet?)</i>	<i>Helyi közösségi élet szintjén fontos-e magyarsága? (pl. részt vesz-e magyar rendezvényeken?)</i>	<i>Nemzeti identitása, magyarsága fontos-e? (pl. van-e információja arról, hogy magyar származású)</i>
<i>Identitás típus</i>			
1. aktív magyar	+	+	+
2. lokális magyar	+	+	–
3. óvatos magyar	+	–	+
4. privát magyar	+	–	–
5. „szívmagyar”	–	+	+
6. fesztív, alkalmi magyar	–	+	–
7. „cenzus-magyar”	–	–	+
8. asszimilálódott	–	–	–

Nézzük meg, mit is jelentenek, jelenthetnek ezek az identitáskonstrukciók:

1. *Aktív magyar identitáskonstrukció* olyan etnikus identitást fed, amely egyéni, közösségi szinteken is érvényesül, és ahol a nemzeti identitás kérdése is aktualizálódik. Az egyén ilyen esetben tehát beszél magyarul, részt vesz

⁸ A (+) egy tematizáció meglétét, a (–) annak hiányát jelöli. Valójában tovább is lehetne árnyalni az identitástípusokat, ha az egyes identitásszintekhez kapcsolódó sajátosságok meglétét is részleteznénk a nagyon jellemzőtől (+++) az egyáltalán nem jellemzőig (– – –) skálán.

a különböző magyar szervezeti életben vagy rendezvényeken, és van véleménye magyarságáról, Magyarországról vagy a Kárpát-medencei magyarokról.

2. *A lokális magyar identitás* arra vonatkozik, hogy az egyén számára az anyaország, a magyar nemzet „sorskérdései” valamilyen mértékben már nem relevánsak, ám mégis beszéli a magyar nyelvet, és eljár egy-két helyi rendezvényre. E személy nagy valószínűséggel Magyarországra nem, vagy ritkán látogat.

3. Az ún. *óvatos magyar identitással* rendelkezők beszélnek magyarul, számukra Magyarország és a magyarsághoz tartozás valamilyen módon még fontos, de nem látogatják a kifejezetten magyar rendezvényeket. Interjúink során többször említett ún. illegális magyarokat, az „újmagyarokat”, vagy a „friss magyarokat”, FOB-okat talán e csoportba sorolhatnánk, de szintén ide tartozhatnának azok a korábbi kivándoroltak, akiknek magyarsága ugyan fontos, ám különböző okokból nem kívánnak részt venni az amerikai magyar szervezeti életben.

4. *A privát magyar konstrukció* arra az állapotra utal, amikor az egyén már elveszítette a szűkebb és tágabb értelemben vett magyar közösségi kapcsolatait, ám a nyelvet, még ha konyhanyelvi szinten is, de még beszéli. E személyek számára a magyarsága magánügy, kifelé ritkán kommunikálja ezt.

5. Az ún. *szívmagyarok identitását* leginkább azzal a mondattal jellemezhetnénk, miszerint nem csak nyelvében, hanem „szívében él a nemzet”. Akik ezt vallják, rendszerint már nem vagy alig beszélnek magyarul, ám mégis tisztelettel és felelősséggel gondolnak magyar felmenőikre, aminek következtében nem csak rendszeresen részt vesznek a helyi magyar rendezvényeken, hanem Magyarországra is látogatnak, egyszersmind foglalkoznak a magyarság (jelentsen ez bármit is) kérdéseivel.

6. *Az ünnepi vagy alkalmi magyar identitás* olyan állapotra utal, amikor a magyar származás alapvetően ködbe vész, ám az egyén informális okoknál fogva néha-néha részt vesz magyar jellegű rendezvényeken (talán az állítólagos magyaros ételek fogyasztása céljából). E személyek nem biztos, hogy a népszámlálás során megjelölik magyar felmenőiket, és a magyar nyelvet egyáltalán nem is beszélik.

7. Az ún. *cenzus-magyar identításkonstrukció* olyan egyénre utal, aki azon kívül, hogy van némi fogalma arról, hogy ősei magyar származásúak, és ezt adott esetben, a népszámlálás során meg is vallja, ő maga más helyzetekben egyáltalán nem tartja ezt fontosnak, nem is látogat semmilyen magyaros rendezvényt.⁹

⁹ A népszámlálás körüli szakmai vitákban is visszatérő kérdés, hogyan lehetne különbséget tenni és mérni a mély etnikai azonosságtudattal rendelkezők, illetve

8. *Teljes asszimilációról* akkor beszélünk, amikor az egyének semmilyen formában nem relevánsak magyar gyökerei, és még magyar származásának tudatával sem rendelkezik.

A nyolc etnikus identitáskonstrukció lefedi az amerikai magyarok azonosságtudatának összes lehetséges változatát. Az is megállapítható, hogy a népszámlálási adatokban valójában csak az első hét konstrukcióval rendelkezők szerepelhetnek, hiszen aki már teljesen asszimilálódott, valószínű nem tudja azt sem megvallani, hogy felmenői magyarok voltak. Az interjúk vizsgálatunk célcsoportjába tartozó személyek nagyrészt az első, aktív csoportba sorolhatók, ám néhányat, akik már a magyar nyelvet nem ismerik, de magyar szervezeti szempontból mégis aktívak az 5-ös, esetleg 6-os csoportba sorolhatnánk. Elméleti konstrukciónk nem tér ki a kettős identitás vagy kötődések problémakörére sem, ám azt gondoljuk az első 7 kategória közül bármelyik esetben szó lehet erről, míg az utolsó konstrukciónál biztosan nem (legalábbis amerikai-magyar kettős identitás vonatkozásban). Részletesebb elemzés során pedig azt is meg lehetne nézni, az egyes identitáskonstrukciók hogyan jelentkeznek a különböző migrációs kontingenshez tartozók és lezármazottaik körében.

A nyolc identitáskonstrukció segítségével elméleti szinten különböző (etnikai) identitásvesztési folyamatokat is felrajzolhatunk. A magyar kötődések elvesztésének folyamata a kivándorlók esetében bármelyik identitás szint (egyéni, közösségi, nemzeti) kimaradásával elkezdődhet:

A. Ha az egyén először a magyar nyelvet veszíti el, akkor elméletileg még végigjárhatja a „szívmagyar”, ünnepi magyar, asszimilálódott, avagy „szívmagyar”, census-magyar és teljes asszimiláció útvonalaikat. Magyarán a nyelvvesztés után még ideig-óráig fennmaradhat az etnikus vagy nemzeti identitás, de 2–3 generáció során ez is már könnyen elvész. (6.2. ábra)

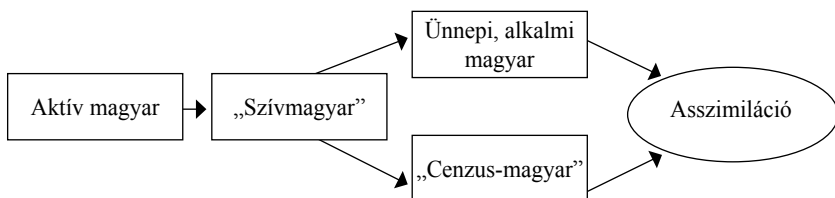
B. Ha a nemzeti identitás jelentősége értékelődik le, akkor az egyén még lokálisan részt vehet a különféle rendezvényeken, ám ha ez nem stabilizálódik, akkor vagy a nyelvvesztés általi alkalmi rendezvénylátogatásokra kerül sor, amely végül elvezet a teljes asszimilációig, vagy a rendezvények látogatása kimaradása esetén a nyelvhasználat a privát szférába szorul, ami egy következő szakaszban eltűnhet, és újra az asszimilációhoz jutunk. (6.3. ábra)

C. Ha az egyén nem vesz részt magyar jellegű intézményi életben, magyarságát még privát szférájában, mintegy befelé (óvatosan) megőrizheti,

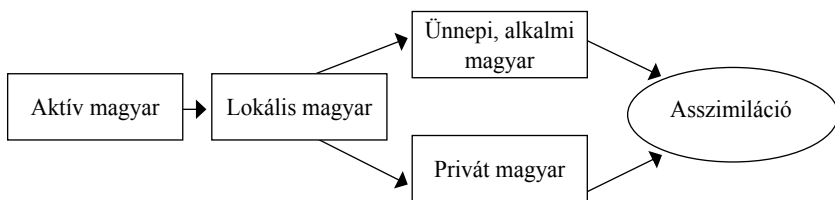
a származásukat csak alkalmilag, éppen a népszámlások idején megvalló egyének csoportjától. (ld. Pakot Levente elemzését a könyvben)

de akár a nyelvhasználat háttérbe szorulásával, akár a nemzeti identitás csökkenésével eljutunk a teljes asszimilációig. (6.4. ábra)

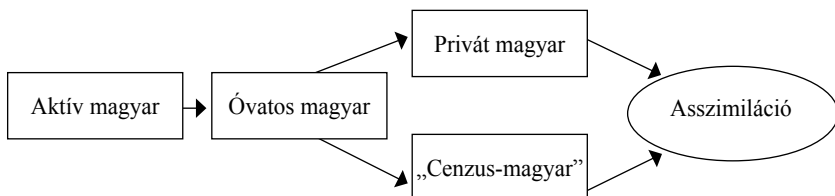
6.2. ábra. Nyelvvesztéssel kezdődő asszimilációs útvonalak

6.3. ábra. A nemzeti identitás gyengülésével kezdődő asszimilációs útvonalak

6.4. ábra. A szervezeti, közösségi életben való részvétel kimaradásával kezdődő asszimilációs útvonalak

Ezek az asszimilációs útvonalak egy, a különböző generációkra vonatkozó hipotetikus előfeltételezés segítségével az asszimiláció jelenségét és időhorizontját is behatárolják. Ha abból indulunk ki, hogy mindegyik újabb generáció esetében az identitás valamelyik szintje „sérül”, azaz a gyerekek számára már nem lesz oly fontos (egyéni, közösségi és nemzeti szinten) magyarsága, mint amilyen volt a szülők számára, könnyen belátható, hogy bármelyik útvonal maximum 4 generáción keresztül a teljes asszimilációig vezet. De ha például a szülők generációja nem az aktív identitáskonstrukciótól indul, azaz ha a szülők sem aktívak egyénileg, szervezetenként, illetve ha valamilyen oknál fogva például a nemzeti identitása sem volt számukra

releváns, akkor ezek az asszimilációs útvonalak lerövidülnek, az ezeken való végighaladás felgyorsul, és az asszimiláció állapota három, de akár kettő generáció során is elérhető. Szintén felgyorsult identitásvesztéssel találkozhatunk akkor is, ha az újabb nemzedékek identitásszintjei egyszerre sérülnek. Mint ahogy például a valóságban is gyakran megtörténik, az asszimilációs pályán elindult fiatalok egyszerre veszíthetik el a magyar nyelv relevanciáját, és ugyanakkor a magyar szervezeti életben sem vesznek részt.

Mindezek elméleti útvonalak, és szintén elméletileg a fordított útvonal is, az etnikai-kulturális revitalizáció folyamata is elképzelhető. Ebben az esetben, ha a teljes asszimiláció állapotába került egyént vissza lehet csalogatni a magyar rendezvényekhez, és ha netán megtanul magyarul, és fontossá válik nemzeti elköteleződése is, 2–3 generáció során eljuthat akár az aktív magyar szerepvállalás szintjére is. Noha ilyen esetekkel is találkozni, a gyakorlat és saját interjú tapasztalatunk is arról árulkodik, hogy a fiatalok egyre inkább nem kezdik beszélni szüleik nyelvét, és magyar intézményi kötődéseik is csökkenő szintet mutatnak.

Puskás Julianna ezt az asszimilációs útvonalat a csoportidentitástól az egyéni identitás kialakulásáig tartó folyamatként írja el.¹⁰ Mikroelemzései során részletezi, hogy melyek ennek az identitásváltásnak a főbb állomásai. Először ugyanis a magyar negyedek, városrészek kezdenek felszámolódni, a fizikai közelségeket, szomszédságokat felváltja a szétszórás, a nem egymás közelében való mindennapi jelenlét. Az etnikai alapú egymáshoz tartozást azonban az intézmények még elősegíthetik, támogathatják. Csakhogy egy idő után az intézmények is kétnyelvűvé válnak, sőt nevükben gyakran eltűnik a magyar identitásra utaló elem is. Így lett például az egykori *Verhovay Testvérsegítő Egyesület*ből a Rákóczi Egyesülettel való összeolvadás után *William Penn Fraternal Association*, ami már – mint márka név is – jobban eladható az amerikai piacon. Ebből az átalakulásból ugyan konfliktus alakul ki az idősebb, magyar jelleg megőrzése mellett érvelők, illetve az amerikanizációt ily módon is vállaló fiatalok között, ám mégiscsak a változást követelők kerekednek felül. Egy idő után viszont még a közösségiségre utaló „*Fraternal*” jelző is elmarad, és a testvérsegítő szervezet neve az angolul jól csengő *William Penn Association* lesz.¹¹ Mindezzel párhuzamosan az egyesület saját, eredetileg magyar nyelvű kiadványa is előbb kétnyelvű, majd végül

¹⁰ Puskás, Julianna: *Ties that Bind, Ties that Divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States*. Holms Meier, New York / London 2000. 290–303.

¹¹ Az általunk felállított identitástípusok „szívmagyar” kategóriáját maximálisan megerősítve, a szervezet még nemrégiben is így hirdette magát: „Amerikai Név..... Amerikai Szellem.....De Magyar Szív. Serving Hungarians and their Families since

csak angol nyelvű lesz. Hasonló folyamat észlelhető az egyházak esetében is, ahol az egykori csak magyar nyelvű egyházi közösség kétnyelvű lesz, majd pedig csak angol nyelvű (ami a katolikusoknál gyakrabban előfordul, mert a közösségnek nincs beleszólása a lelkipásztor személye kinevezésébe).

A szervezetek kétnyelvűvé válása mellett az identitás individualizációjának folyamatát erősíti a házassági piac kiterjedése is, amely egyrészt a magyarok intraetnikus konfliktusait igyekezett meghaladni, és a különböző emigrációs háttérrel rendelkezők házasodásában nyilvánult meg, másrészt pedig a vegyesházasságok elterjedését jelentette. Az individualizáció egy másik fontos pillérét továbbá a magyar származásúak oktatáshoz való viszonya is serkentette, hiszen ezáltal sokan meghaladhatták szüleik munkás, kék-galléros életpályáját. A társadalmi mobilitás, a szakmai karrier tehát szintén hozzájárul az egyéni kreativitásra, kezdeményezőkézségre is épülő azonosságtudat kialakulásához, amely a maga során pedig az asszimilációs folyamatokat erősíti.

Fenti modellünk alapján az is megállapítható, az asszimilációs folyamat késleltethető, ha a szülők és gyerekek között állandóan valamelyik identitásmozzanat. Ha a gyerek például szintén beszél magyarul, és a szervezeti életben is aktív, az asszimilációs folyamat elhúzódik, de mégis érvényesül. Ennek nyomát több interjúban is tapasztaltuk: a fiatalabb generációhoz tartozó alanyunk például aktív magyar identitással rendelkezik, beszél magyarul és tevékenyen részt vesz valamilyen szervezeti életben. A beszélgetés közben azonban bevallja, hogy számára végül is a magyar második nyelv, az angol nyelvtenban otthonosabban mozog, vagy kiderül, nemzeti identitása kogníciót nélkülöző, emocionális mozzanatokra, vagy esetleg olyan elemekre épül, amelyek szülei számára még természetesek voltak, ám számára ezek csak azért relevánsak, mert szüleitől „megörökölte”. Az asszimilációs folyamat ugyan lassul, de látszik az „etnikai alagút vége”.

Az identitás, a nemzeti identitás is szituatív jellegű. Egy magyarországi szociálpszichológiai kutatás során például kimutatták, hogy a magyarság a megkérdezettek 37%-a körében csak akkor fontos, ha „külföldi helyzetben” van, míg „belföldi”, természetes közegében csak 3%-ának fontos a magyarsághoz tartozás.¹² A kivándorolt és főleg a menekült állandó „külföldi helyzetben van”, így szociálpszichológiai értelemben teljesen érthető a fokozottabb nemzeti elköteleződésre való készletés. Igaz, ha ez az elköteleződés kapcsó-

1886” (Lásd a clevelandi *A Nyugat Oldali Magyar Református Egyház 1906–2006. Celebrating on 100th Anniversary* c. ünnepi kiadvány 20. oldalát.)

¹² Csepeli György: *Szociálpszichológia*. Osiris, Budapest, 1997. 526.

latba kerül a „belfölddel”, az anyaországgal, akkor a két világ, azaz a képzelt külföldi magyarsággal, illetve a talált belföldi magyarsággal egymást erősíthetik, ám ki is olthatják. A visszatértek, visszagondolók e kognitív diszszonancia ellen úgy védekeznek, hogy az otthoni „belföldön” a hasonlót vagy az annak gondolatát keresik, így természetes, hogy a nemzetileg elkötelezett színben feltűnő csoportosulásokkal nagyobb valószínűséggel tartják a kapcsolatot.¹³ Akár a kivándorolt szülőket, akár leszármazottaikat tekintjük, mindig számolni kell egy adag „idegenség” fennmaradásával és átörökítésével. A menekült, kivándorolt mássá lesz új környezetében, miközben a régi környezete szintén átalakul, és nem olyan lesz, mint amit otthagyt. A visszatérés mítosza ott lebeg az idegenbe került egyén számára, ám saját megváltozása és az odahagyott tér általa nem látott változásai illuzórikus percepciót¹⁴ eredményeznek. Az egyén (a menekült, a másod-, harmadgenerációs stb.) talán tudattalanul is érzi ezt, ezért a saját etnikai közössége, illetve az anyaországgal, szülőfölddel, a nemzettel szembeni viszonyulások valamiféle esszencia keresése jegyében zajlanak. Így állandó harc zajlik a nemzeti identitás autenticusságáért, a „tisztaságért”, illetve annak felmutatásáért magyarságképben, ízlésvilágban, zenében (ahol csak a tiszta népzene az elfogadott), értékekben-kogníciókban, történelemben (ahol például a „tisztá”, ősi eredetmítoszok forgalmazása ezért szokványosnak mondható). Interjúink és elemzésük során mindennek kihatásait, illetve intézményesüléseit is láthattuk.

Az asszimilációs, illetve az esetleges etnikai, kulturális revitalizáció folyamatainak tudatosítása azért releváns, mert érthetőbbé válik az a szervezeti világ, amelynek kutatásunk során leírására és értelmezésére törekedtünk. Ma már az asszimilációs folyamat adja ugyanis azt a tágabb keretet, amelyen belül az egész magyar szervezeti világ elhelyezhető.

Ez azonban nem volt mindig így, hiszen a különböző menekülthullámokhoz tartozó szerveződések motivációja gyakran politikai, az emigrációs léttel kapcsolatos tényezőkre épült. Csakhogy a magyarországi rendszerváltással az emigrációs alapok is összedőltek, és a szervezeti életben egy határozott etnikulturális fordulat állt be, amelynek retorikája a magyarként való meg-

¹³ Egyik interjúalanyunk ki is fejtette, nem is tudta elképzelni, hogy van másképpen, nem a jobboldali retorikát használó gondolkodó is: „*Én még manapság is, amikor egy olyan felszólalást hallok, ami nem egyezik az én nemzeti érzéssel, mindig meghökkenek, hogy van ilyen is. Azért, mert nagyon keveset hallok ilyesmit.*” (38.)

¹⁴ Kurt Lewin: A kisebbségi csoportok pszichoszociológiai problémái. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.) *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény*. Osiris, Budapest, 2002. 491–499.

maradás (amúgy egységesen sosem létező) stratégiája irányába mutatott.¹⁵ Ezt a fordulatot a kilencvenes évek legelején a nyugati világ diaszpórája is érzekelte, és az identitás új keletű kérdéseinek ízelgetése mellett a kisebbségi létet már nem emigrációs sorsként, hanem feladatként értelmezte.¹⁶ Az Egyesült Államokban ez az etnokulturális fordulat részben már a közép-európai rendszerváltások előtt beállt, hiszen az olvasztótégely ideológiája megszűnésével és az etnikai, kulturális pluralizmus hangoztatásával adott volt a közösségi hagyományok megőrzésének tágabb ideológiai-jogi kerete.¹⁷ Noha e tágabb jogi keret¹⁸ a hatályos állam szintű szabályozások miatt nem volt egységes, és időben a nyolcvanas években úgy-ahogy le is csengett, mégis hozzájárult a magyar közösségeknek az általánosabb etnikai reneszánsz paradigmába történő helyenkénti megerősödéséhez.¹⁹ A kulturális sokszínűsége irányuló elvárás, valamint az emigrációs indokok megszűnése tehát egyaránt felerősítette az ún. közösségmegmutató szerveződések és készítéseket: a magyar közösségek fenntartása és a külvilágnak való megmutatása ugyanis egyszerre elégíthette ki a magyarságörzés eszméjét, illetve az amerikai társadalmi elvárásokat.

A szervezetek működési módja ma már valójában a környezet asszimilációs kihívásaira adott válaszok együttesének tekinthető. A többször vitatott (és főleg magyarországi aktuálpolitikai kontextusban negatív jelzővel is ellátott) „magyarkodás” kifejezés Amerikában való használata például sugallja azt az aktivizmust, amely nélkül ez a szervezeti világ nem tartható fenn. Mivel az asszimilációs folyamat akkor hat a leginkább, amikor az

¹⁵ E kulturális fordulat egyik leglátványosabb jele, hogy a magyar kormánnyal szembeni értékelések és elvárások nagy része szintén kulturális jellegű, azaz a magyarságkép kulturális ízléssel összefüggő mozzanataira épül, és nem politikai természetű. (Lásd elemzésünk 9. fejezetét.)

¹⁶ Borbándi Gyula: A nyugati magyar szórványok identitáskérdései. In: *Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat*. Tanácskozás Kismartonban 1992. szeptember 19 – 20. Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, 1992. 43–47.

¹⁷ Szintén Borbándi állapította meg még 1985-ös könyvében, hogy a politikai cselekvés szükségével tágulnak a „magyarok nemzeti állagának megtartására, azonoságának tudatosítására, szellemi teljesítményekre szánt erőfeszítések”. (Borbándi Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati magyarok a változások éveiben 1945–1985*. Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1985. 447.)

¹⁸ Ide sorolhatjuk az 1964-es *Civil Rights Act*-et vagy az 1968-as *Bilingual Education Act*-et.

¹⁹ Lásd erről részletesebben Fejős Zoltán: Magyar szórványok mulietnikus környezetben és az etnikus politika. In: *Magyarságkutató Intézet Évkönyve*. Budapest, 1989. 23–35.

egyének mondhatni átlagos, nemzeti, etnikus ideológiáktól mentes magán- és társadalmi életüket élik, a folyamat lassítása, késleltetése e társadalmi természetességbe való érzelmi és elkötelezett beavatkozás által lehetséges. A létrehozott intézmények és fenntartásuk ezért logikus módon feltételeznek valamiféle felfokozott állapotot, amely plusz lelki vagy akár financiaális, időhasználati terheket ró az ily módon aktív egyénre. A felfokozott állapot még szembeötlőbb, ha odagondoljuk, hogy e társadalmi szereplőknek azonban nem csak az asszimilációs, hanem saját szakmai vagy családi együttéléssel kapcsolatos kihívásaikra is kell válaszolniuk. Az etnikus identitás megőrzése és fenntartása tehát nem választható el a szociális identitás többi szegmensétől, és itt három járható út kínálkozik: 1. a szakmai karrier prioritása, amely magával hozza az etnikus identitás kevésbé felfokozott újratermelését; 2. az etnikus identitás mindenáron való fenntartása, amely néha a karrier rovására megy; 3. valamiféle egyensúly kialakítása a különböző társadalmi elvárások között, a többféle kötődések gyümölcsöző szintézisének kialakítása. Interjúink során mindhárom esettel találkoztunk, igaz, legtöbbször mégis a szakmai karrier háttérbe szorulásáról, valamilyen fokú feláldozásáról hallottunk. Ez nem föltétlenül azt jelenti, a szervezeti életben aktívak nem alakítottak ki komoly karriert, hanem inkább arra utal, a közösségi élmény, a tevékeny közös munka örömét nem közvetlen szakmájukban, hanem az általuk létrehozott szervezeti keretek között találják meg.

A magyar szervezeti keretekben való részvétel és az etnikus identitás összekapcsolódásának lehetősége óhatatlanul is felveti a szervezeti utánpótlás képzésének kérdését. Mára eléggé elfogadott nézet, hogy a nyugati világ magyarságának továbbvívői a cserkészek közül kerülnek vagy kerülhetnek ki. A cserkészlet és az általuk fenntartott iskolák ilyen értelemben azt a képzési keretet kínálják, amely a majdani szervezeti vezetőket, a magyar diaszpóra-elitét „kitermelik”. Csakhogy bármilyen képzés, még a cserkészeten belüli képzés is, akkor lehet sikeres, ha olyan ismereteket ad át, amelyeket az egyén majdani élete során be tud építeni mindennapi élete különböző területeire. Ahogy a különféle szakmai ismeretek az oktatási szinteken előrehaladva egymásba épülhetnek, és adott esetben a munkaerőpiaci elvárásokat is kielégíthetik, úgy a magyarságra vonatkozó ismeretek is akkor tudnak érvényesülni igazán, ha azokat szűkebb és tágabb környezetben használni, kamatoztatni lehet majd. Ezt a gyakorlati hasznosítást ma már egyértelműen elősegítheti, hogy a magyar fiatalok az anyaországban is szerezhetnek élettapasztalatokat. Azonban a statikus, merev magyarságkonceptióra, a néha ideológiai és ízlésbeli szinten kizáró jellegű esszencializmusra épülő „curriculum” éppen a „magyarságörzés” biztosítása szempontjából kontraproduktív

lehet. Jó példa és intő jel lehet erre az 1957-ben Bajorországban fejlődésnek indult Burg Kastl-i Magyar Gimnázium tanulsága. Az intézmény célja induláskor a nyugati magyarság és Magyarország számára vezető szerepet vállaló értelmiségiek képzése volt. Noha az iskola egykori diákjai kitűnő orvosok, mérnökök, jogászok, gazdasági szakemberek lettek, a magyar szervezeti életben jóval számarányuk alatt vettek részt. Borbándi Gyula ezzel kapcsolatosan már a nyolcvanas évek derekán megjegyzi: „Mintha a magyar iskolában kapott nevelés inkább elidegenítette volna őket a magyarságról való törődéstől és intézményeiben való közreműködéstől, ahelyett, hogy éppen a magyarsághoz való tartozás tudatát erősítette és az együttérzést növelte volna.”²⁰ És hogy a csak önmagáról utaló, mondhatni referencialitás nélküli etnikai identitástermelésre épülő jelzésértékű kép teljesebb legyen, fontos azt is rögzíteni, az egyházi fenntartású intézmény 2006-ban teljesen megszűnt.

Az etnikai identitás fenntartása és működtetése tehát kérdéses, hogy lehetséges-e valamilyen etnopolitikai paradigma nélkül? Akár az etnikai revitalizáció elősegítése, akár az asszimiláció elleni küzdelem ugyanis akkor lehet sikeres, ha az valamilyen szélesebb és rögzített etnopolitikai koncepcióhoz és tevékenységhez, az etnikai elismertetés politikájához kapcsolódik.²¹ Ha nincsen meg ez a külső és belső rásegítés, az elismertetés vagy az etnikai megmutatkozás igénye, az etnikus tudat újratermelése komoly akadályokba ütközhet. Amerikai magyar viszonylatban ez az újratermelés azért is meglehetősen nehéz vállalkozás, mert nem látszanak a konszenzuális magyar etnopolitika körvonalai. Láttuk, a szervezeti világ és az ezek köré szerveződött közösségeket a töredezettség, sok esetben az esetlegesség jellemzi. Az asszimilációs kihívások ugyanis egyenlőtlenül hatnak, számtalan helyi sajátossággal bírnak, ezért a közös válaszadás intézményesülése is esetleges. Az országos szervezetek nem töltenek be integratív funkciót, a helyi közösségek közötti kapcsolatok általában oly mértékben erőtlenekek, hogy valójában megkérdőjelezhetjük az „amerikai magyarság” fogalmát is, legalábbis társadalmi alrendszer használata értelmében. A szervezeti világban valóban az a legszembeütőbb, hogy hiányoznak a tényleges etnikai integrációt elősegítő szerveződések. Noha csúcsszervezetnek nevezett, vagy szak-

²⁰ Borbándi (1985) i.m. 338.

²¹ Van, aki ennél messzebbre is megy: „Nincs önismerés elismertetés, önazonosság szerep nélkül. Nincs etnicitás etnopolitika, identitás identitáspolitikai nélkül.” Kovács Éva: *Etnicitás vagy etnopolitika? Bizonytalanságok az etnikai identitás értelmezése körül.* In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 43–56.

mai koordinációt ellátni kívánó intézmények működnek, láttuk, ezek inkább csak lobbitevékenységet vagy esetleges szakmai érdekképviseletet látnak el. A tanárok egyesülete például nem fogja össze a magyar iskolák szakmai tevékenységét, az orvosokat tömörítő egyesületen kívül a többiekről pedig alig hallani. A magyar nyelvű sajtó szintén lokalitásba ágyazott, így nem beszélhetünk egységes nyilvánosságról sem. A szervezetek zöme egy szűkebb helyi világra koncentrál, és létrejöttének gyökere gyakran egyéni érdekekhez kötődik, és – az asszimilációs tendencia észlelésén kívül – nem valamiféle helyi vagy általánosabb társadalmi igény hatására jöttek létre. A szervezetek ilyen értelemben gyakran tehát nem az amerikai magyar (kisebbségi magyar) társadalmi integrációt szolgálják, hanem egyéni szervezési kompetenciákhoz és érdekérvényesítési képességekhez kötött eredmények, és ez érvényes országos szervezetek, iskolák, akár magyar jellegű egyetemi képzések és cserkészcsapatok működésére is.

Más kutatási alapállásból, de teljesen hasonló felismerésre jutott Puskás Julianna történész is. Szerinte is komoly kihívások elé néz a magyar etnikus identitás fenntartása, ám ez nem csak a közösségek kis számának, hanem a tagok közötti konfliktusoknak is köszönhető. Számára az „amerikai magyarság” fogalma csak kutatási eszközként létezik, mert a valóságban csak versengő, egymással szembenálló vagy éppenséggel teljesen különbözően viselkedő csoportosulásokat láthatunk.²²

1.3. *Diaszpóra-e az „amerikai magyar diaszpóra”?*

Egységes értékek köré szerveződött amerikai magyarság, láthattuk, nem létezik, csak lokális közösségek, amelyek változó intenzitással képesek helyi szinten az etnikus tudat újratermelésére, és amelyek között szorosabb együttműködések a cserkészlet és az egyházak közösségein kívül nem igazán alakulnak, alakultak ki. Az amerikai magyarság tehát nem egységes közösség, hanem „szigetek”, szórványok halmaza, amelyet részint az ún. etnoszociális vagy diaszpóra-tudat, részben a helyi elitek közötti kapcsolatháló²³ tartanak – mentálisan – egybe. Az amerikai magyar helyi közösségek elitje számára létezik egyfajta közös mentális térkép, amely az egész országot ugyan

²² „Only in theory can we speak of American Hungarianness, of an American ethnic community – this notion can be used only as an instrument for our research. In reality one can only find a great number of small, competitive groups, communities who fell aversion or at least indifference to each other. Uprooted or transplanted, both adjectives are valid for great numbers among them.” (Puskás i.m. 318.)

²³ E kapcsolatok néha rokoni, családi alapon is szerveződnek.

aránytalanul, de mégiscsak lefedi. A helyi elitek transzlokális kapcsolat-hálója átszeli a kontinensnyi ország egymástól nagy földrajzi távolságra lévő magyar pontjait. E pontokra épülve valósul meg továbbá az amerikai „körbeutaztatás” gyakorlata, hangzatosabban a „lélektől-lélekig terjedő peregrináció”, amely az egységes közösségként való létezés képzetét, virtuális tudatát, a „magyar-amerika” gondolatát erősíti, erősítheti.

E körbeutaztatás által biztosított fórumok szervezése ugyanis Nagy Károly szerint a nyugati magyar szigeteknek egyik legfontosabb tevékenysége a megtartás, kiegészítés, érdekvédelem és közvetítés mellett.²⁴ E funkciók kétségtelenül léteznek, de hadd tegyük hozzá azt is, csak a magyar közösségi elit egy része perspektívájában. Kutatásunk során igyekeztünk nem csak ezt a perspektívát érvényesíteni, és erre szolgáltak a mélyinterjúk. A beszélgetések során ugyanis nemcsak azok a tematizációk jöttek elő, amelyeket az elit nyilvános tevékenysége során gondol és fontosnak tart, hanem a mindennapi tevékenységekhez kötődő egyéni és szociális etnikai, vagy nem etnikai identitásmozzanatok is. Igaz, ezek néha elszólások, utalások szintjén jelentkeztek, de dokumentálásuk és szerkezetbe helyezésük révén talán egy teljesebb amerikai magyar szervezeti életvilág rajzolódott ki. A beszélgetések során a közösségek belső életére, viszonyrendszerének diszkurzív, és ezért töredékes feltárására törekedtünk, ám ezen belül igyekeztünk elhelyezni az említett tevékenységeket is. Az ún. megtartás természetesen az iskolák, cserkészlet, sajtó, egyház által történik és zajlik még ma is, ám a kutatás kihívása nem csak e nemes tevékenységek regisztrálása volt, hanem elsősorban az, hogyan működnek ezek az iskolák (külön-külön és együttesen is), milyen funkciói vannak a cserkészletnek a deklarált, kanonizált funkciókon kívül, vagy például miként illeszkedik a lokális világokhoz a sajtó és az egyház. És, mégha röviden is, választ kell adnunk arra is, összességében nézve e szervezeti világ milyen mértékben írható le a diaszpóra fogalmaival, illetve milyen mértékben jellemezhető teljesen saját, a szakirodalomban „gyökértelennek” nevezett működési logikával, vagy mindez csak a Kárpát-medencei tapasztalatok meghosszabbításának, adaptálásának, ún. „transzplantációnak” tekinthető?

A korábbiakban diaszpóra logikának neveztük azt az etnikai közösségi működést, amely a szervezetben aktív személyek elmesélései alapján az amerikai magyar szervezetek körül kirajzolódott. Ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani a különböző lokális közösségek diaszpórát alkotnak-e vagy sem, valamiféle diaszpóra fogalomból ki kell indulnunk. A sokféle diaszpóra értelmezésből az egyik legátfogóbb leírás Gérard Chaliand és Jean-Pierre

²⁴ Nagy Károly: *Szigetmagyarság és szolidaritás*. Corvin Kiadó, Montréal, 1988

Rageau nevéhez fűződik,²⁵ akik a diaszpórát olyan – rendszerint politikai természetű – kollektív szétszóródás eredményeként létrejövő közösségekként írják le, amelynek tagjait a kollektív emlékezet és az identitás megőrzésének szándéka vezérli. Fontos azonban az etnikus vagy vallási közösség működését a maga történetiségében is látni, hiszen diaszpórikus közösségekről csak azon közösségek esetében beszélhetünk, amelyek kiállják az idő próbáját is. A közösségek működése szempontjából természetesen lényeges az óhazával való kapcsolat, illetve a diaszpóra közösségek egymással való viszonya is.

Elemzésünk során a közösségek diaszpóráként való értelmezésében szerepet játszó fenti mozzanatokot mind érintettük. A politikai jellegű kollektív szétszóródás adott, hiszen a magyarok jelenlegi amerikai jelenléte többek között az emigrációnak köszönhető, igaz, ehhez mintegy hozzágondolhatjuk a 60–70-es évektől beszüremelő gazdasági menekülteket vagy jóléti kívándoroltakat is. E megfontolások talán már jelzik, hogy az egységes kollektív szétszóródás elve kissé sérül, hiszen újabb és újabb, más motivációjú bevándorló kontingensek szolgáltatták a közösségek utánpótlását. Mindezek ellenére a kollektív emlékezet kialakult és intézményesítve tovább is öröklődik. A magyarságkép részletezésénél láttuk,²⁶ e folyamat szintén nem egységes, ám a különböző ideologikus vagy kulturális képek önmagukkal versengve mégiscsak tovább élnek, és esetenként létre is hozzák azokat az intézményeket, amelyek ezt a magyarságkép örökségesítést, illetve az identitás megőrzésének szándékát szolgálják (cserkészet, egyházak, iskolák). E tények ugyan az amerikai magyar diaszpóra léte irányába mutatnak, ám optimista leegyszerűsítésnek tűnne ezt egyértelműen kijelenteni. Az átfogó diaszpórikus létezés ellenében ugyanis komoly tényezők is hatnak.

Először is kérdéses, hogy a magyar diaszpóra kiállja-e majd az idő próbáját. Az eddigi amerikai magyar közösségek folyamatosságát a nagyobb politikai kataklizmák szolgáltatták. Ennek hiányában az esetleges amerikai magyar fennmaradást kizárólag a változó mértékben érkező, és ami fontosabb, más motivációjú gazdasági bevándorlók szolgáltatathatják. Azonban a közösségi létezését kizárólag e csoportok nem éltethetik tovább, hiszen a gazdasági kivándoroltak rendszerint már eleve egyénként érkeznek az individualizmust

²⁵ Lásd ezekről Fejős Zoltán: Diaszpóra és az „amerikai magyarok” – háttér egy fogalom alkalmazhatóságához. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról*. Gondolat – MTA Etnikai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004, 9–24. Biczó Gábor: A szórványkérdés transznacionális dimenziói és a magyar szórványkutatás. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. Gondolat, MTA ENKI, Budapest 2005. 21–42.

²⁶ Lásd elemzésünk 8.1.3.3. *alfejezetét*.

nagymértékben támogató világba. Az újonnan érkezettek etnikus közösségi szerveződését azonban nemcsak saját motivációjuk, hanem a már létező magyar szervezeti keretekhez kapcsolódó közösségek ellenállása, előítélete is hátráltatja. A mentális elhatárolódások a létező közösségek fennmaradását is kikezdi, ezért állandó kérdés az utánpótlás biztosítása, amelyre voltaképpen egységes stratégia nincs, és nem is készülhet.

Másodsorban azt is kell látnunk, hogy a jelenlegi, a magyar szervezetek által is fenntartott diaszporikus közösségekben kevesen vesznek részt a magyar származásúak közül. Ha csak interjúalanyaink becslésére hagyatkozunk, akkor is kijelenthető, hogy e szervezeti világokba a magyar származásúak maximum 10 százaléka vesz részt. Ezek ugyan már nem mind beszélik a magyar nyelvet, de kötődéseik továbbélnék. Ám amint azt az identitásvesztési folyamatoknál láttuk, ezek a csoportok is nagyban küzdenek az asszimiláció kihívásaival, ezért a szervezeti életben résztvevők száma is folyamatos csökkenést mutat.

Harmadrészt, azt is megállapítottuk korábban, hogy egységes amerikai magyarságról nem beszélhetünk, csak lokális közösségekről. Ez a „szerkezet” talán illene is egy fenntartható diaszporikus állapothoz, azonban a közösségekben belüli konfliktusok, illetve az egyes kisközösségek közötti fizikai és mentális távolságok rögzülése nem jogosít fel, hogy az általánosabb diaszporikus működés állandósulását feltételezzük. Ebben megerősít az a megállapításunk is, miszerint az új kommunikációs formák elterjedése itt-ott ugyan létrehozott és fenntart új típusú közösségeket, ám összességében nézve nincs kihasználva az internet nyújtotta közösségépítő, vagy ha úgy tetszik diaszpóraépítő potenciál.

Mindezeket összevetve azt gondoljuk, az amerikai magyar közösségek csak részben tekinthetők diaszpóra közösségeknek. A diaszporikus működés elsősorban ott érvényesül, ahol a szervezeti élet köre szerveződő közösségek biztosítják önfenntartásukat és hozzájárulnak valamilyen népi-kulturális magyarsággép továbbéléséhez. Az amerikai magyar származásúak nagyobb halmazán belül tehát létrejött egy diaszporikus szegmens, ám összességében nem beszélhetünk amerikai magyar diaszpóráról, hiszen ha nincs szervezeti részvétel, avagy a különböző közösségek közötti kapcsolattartás melletti elköteleződés, akkor talán sosem fel nem ébredő „alvó”, mobilizálhatatlan diaszpóráról beszélhetünk csupán. Ám az a szegmens, amely valóban a diaszporikus működés jeleit mutatja, minden külső asszimilációs veszélyeztetettsége ellenére meglehetősen életképes. Az e közösségekhez tartozók identitásképletét a korábbiak kifejtett aktív-, lokális-, feszítv- és „szívmagyarok” adják, hiszen az ő esetükben lehet tetten érni azt a sajátos érzelmi, tudati állapotot, ami a diaszpórákat általában

jellemzi. E diaszporikus közösségek mondhatni kialakították nagyon sajátos működési módjukat is, és e ponton elérkeztünk a gyökértelenség versus transzplantáció dilemmájához.

1.4. Gyökértelenség versus transzplantáció dilemma meghaladása

Az amerikai etnikus közösségek körüli értelmezésekben visszatérő kérdés, hogy ezek a közösségek kulturális, működési szinten mennyire önállóak? Két nagyobb értelmezési sémával találkozhatunk. Az egyik, az ún. „gyökértelenséget” hirdető tétel szerint²⁷ az Amerikába szakadt²⁸ népcsoportok olyan új közegbe kerülnek, ahol az otthonról hozott értékekkel nem tudnak mit kezdeni, ezért az új környezetben nagyfokú individualizmusuk mellett az önmagukra utaltság jellemzi őket. A másik elképzelés szerint²⁹ az USA-ban élők valójában nem tudnak elszakadni a szülőhazától, és tevékenységük az otthoni életforma valamilyen mértékű folytatásának tekinthető. Az említett Puskás Julianna és Fejős Zoltán, noha nem is tételesen, és az etnikus kultúra erodálását is elismerve, jobbára a transzplantáció tézise mellett érvelnek. Kutatásunk interjú részében azonban minket, látszólag, a gyökértelenség elfogadása irányába sarkall, ám valójában azt gondoljuk, e két fogalmat az amerikai magyarokra alkalmazva nem lehet élesen szembeállítani, hiszen a szervezeti élet által elemzett, a diaszpóra jeleit is mutató kis világok inkább egyfajta hibrid, a hozott értékekre épülő saját közösségi kultúrát hoznak létre.

Az kétségtelen, hogy az amerikai magyar szervezeti élet gyökerei részben az óhaza vagy szülőföldi tapasztalatokra mutatnak. Ez érvényes az egyházakra vagy akár a cserkészetre, ám sok, főképp a lobbiszervezetekre vagy a közösségmegmutató és nemzetőrző szervezeti formákra már kevésbé. Ugyanakkor e szervezetek, mint részleteztük, amerikai civil társadalmi keretben működnek, önfenntartók, bizalomra és szolidaritásra épülnek. A helyi magyar intézményrendszerben aktívak, mondhatni kiélik civil társadalmi igényüket, amihez

²⁷ Handlin, Oscar: *The Uprooted*. Boston, Little Brown 1953.

²⁸ A magyar „idegenbe szakadt” kifejezés jól tükrözi ezt a kiszakítottsgot és magárahagyatottságot.

²⁹ Veccoli, Rudolph: The Contandini in Chicago: A Critic of the Uprooted. *THE JOURNAL OF AMERICAN HISTORY*. Vol. 51. 404–417. 1964, John Bodnar 1985 *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington, Indiana University Press. Amerikai magyar vonatkozásban lásd még Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940*. Közép-Európa Intézet, Budapest, 1993., Gyáni Gábor: Könyvszemle. Puskás Julianna: Kivándorlás és az amerikai magyarság sorsa. *MAGYAR TUDOMÁNY* 2001/4.

etnikai megalapozottságú középosztályiságuk is hozzájárul, ahogy az megállapítható az elterjedt bálozási szokások esetében is. Mindez meglehetősen eltérő tapasztalat a kelet-európai közelmúlthoz képest, még akkor is, ha a rendszer-váltás után a civil társadalomba vetett hit markánsabb is volt.

A szervezeti kereten kívül lényeges figyelembe venni az ezeket működtetők világképét, attitűdjeit. A magyarságkép esetében láttuk, hogy a szervezeti vezetőkre értett amerikai magyar mentális világ nem engedi be (ideológiai és kulturális okokból) a mai magyarországi ízlésvilág sokszínűségét, csak azokat az elemeket, amelyek rimelnek a magaskultúra és az esszencializmust tükröző népi vagy populáris kultúrakoncepciót ötvöző felfogásokra. Az attitűdök szintjén pedig láttuk azt is, hogy az amerikai magyar szervezeti vezetők elmesélései sok esetben társadalmi távolságot tartanak a magyarországiakkal szemben, illetve az újabb gazdasági, jóléti szintén magyar származású kivándoroltakkal szemben. E magyar-magyar társadalmi távolság pedig egyre inkább növekszik a már kint születettek generációja és az anyaországiak között.

A szervezeti keret sajátosságait és a működtető e szempontból releváns világképét egybevetve láthatjuk, hogy olyan működésekkel állunk szembe, amelyek valamiféle etnikai önállóság és amerikaiáság irányába mutatnak, mondhatni, működik a hely szelleme. E kontextusba kerül az a magyar szimbólum- és értékrendszer, amelyek átvitelét ugyan tekinthetjük transzplantációs gesztusnak, ám valójában e jelképek és értékek átalakulnak az új közegben. Egy Nagy-Magyarország térkép, egy népdal, vagy akár egy kifejezés is (ld. például a „magyarkodás” szót) más jelentésekkel bír amerikai magyar kontextusban, és mást jelent Magyarországon. Igaz, az internet segítheti a transzplantációt, hiszen könnyen elérhetővé teszi a magyarországi aktuális szimbólumokat, ám ezeket szelektíven alkalmazza és adaptálja a kvázi gyökértelenségéből kifejlesztett intézményrendszerébe.

A gyökértelenség léte melletti érvelést a diaszporikus működés elfogadása is erősíti. Ha azt állítjuk, hogy a diaszporikus működés a szervezetek körül tetten érhető, ez azt is jelenti, hogy sajátos működési módokkal is találkozunk. A diaszpóra lét ugyanis mindenképpen feltételez egy adag gyökértelenséget, mondhatni ez adja legitimációját vagy kvintesszenciáját. Ahogy a diaszpóra közösségeknek is ki kell állniuk az idő próbáját, a gyökértelenség is idővel alakul ki, illetve válik érzékelhetővé. Mivel az elmúlt mintegy 100 évben mondhatni mindig érkeztek újabb kivándorló tömegek, akik a kialakított szervezeti keretet nem hagyták gyökértelenné válni vagy annak látszani, a következő már Amerikában született generációk által esetlegesen fenntartott szervezetek szintjén vélhetően láthatóbbak lesznek a gyökértelenség vonásai, azaz a nagyon is eltérő működési mód. Ennek jelei azonban már ma is látszanak.

Az etnikus identitás által kitermelt, előzőekben részletesen tárgyalt intézményrendszerrel például megállapítható, hogy valójában kulturális, statikus, „őrző-védő szolgálatot ellátó”, nem változást generáló értékrendet közvetít: az egyház a közösség megmaradására, a cserkészzet explicite a hagyományos értékek megtartására, az iskola a nyelv megőrzésére, a sajtó a közösségek fennállására ösztönöz, a helyi szervezetek az előbbieket támogatását célozza és szintén az etnikai közösségek fennmaradását szolgálják. Mindezt egy gyorsan változó, globalizációban vezető szerepet játszó országban. Ebben az összefüggésben a magyar szervezeti világok a kivándorlással és emigrációba kényszerüléssel járó pszichikai terhek szelepjeként, levezető csatornáiként működnek. Noha jobbra magyarul „zajló” világokról van szó, összességükben ezek az önként vállalt, az amerikai civil társadalmi eszmény logikáját átvevő szabadidős, önként vállalt kvázi szegregált tevékenységek a szelebbebb társadalomba vett integrációt erősítik, erősíthetik. Az ún. „magyarkodás” tehát valójában az amerikai integrációt erősíti, és nem föltétlenül az anyaországgal való kapcsolattartás kibővítését. Ebből a szemszögből nézve az amerikai kulturális pluralizmus részét képezik. Történelmi korszakoként változó módon, ennek ugyan néha politikai, adminisztratív okai is voltak, ám mára mondhatni kialakult a saját működési logikával bíró, anyaországi tapasztalatoktól eltérő intézményrendszer. Az egyházak működése ugyanis az amerikai egyházak működéséhez áll közel, a cserkészek nem tudnak mit kezdeni a magyarországi (nem eléggé magyar) cserkészmozgalommal, a sajtó nem vesz részt az internet jóvoltából amúgy kitágult magyar média-világban, az oktatás szervezése kis mértékben merít a magyarországi szakmai tapasztalatokból, a szervezeti világban képviselt értékek sok vonatkozásban pedig jóval szűkösebb kínálatot mutatnak a mai magyarországi értékvilágokhoz képest (zenében pl. a népzene és az operett dominál, az amerikai magyar cserkészzet értékei a mai ifjúsági kultúra ellenében hatnak stb.).

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a szervezeti élet által generált amerikai magyar etnikus kultúra egyfajta megszakitottság után ma már inkább „gyökértelen”. Noha alapjai vagy szimbólumai megtalálhatók az anyaországban is, működése mégis sajátos, nem hasonlít a magyarországi hasonló intézményekére. Az átvett és használt szimbólumok más jelentéseket kapnak az új kontextusban: ami magyar vagy magyarnak látszik (templom, szervezetek, fesztiválok), az valójában nagyon is amerikai.

Az asszimilációs kihívásra adott szervezeti válaszok az önmagára utaltság és a hozott minták továbbéltetésének, azaz a gyökértelenségnek és transzplantációnak sajátos amerikai egyvelegét képezik. Az önmagára utaltság azt jelenti, az egyének felismerik saját és közösségi ihletésű etnikus

problémáikat, cselekszenek is ezek kezelése érdekében, és ebben nagyszerű segítséget nyújt az amerikai világ civil társadalmi tapasztalata. Ennek következtében létrehozzák saját önfenntartó, önkéntességre és bizalomra, szolidaritásra épülő szervezeteiket, ám közvetlen korábbi tapasztalat hiányában a kialakított szervezeti keretet valamiféle állandósult esetlegesség jellemzi. A szervezetek felfutását, időbeni megerősödését akadályozza, hogy a más és más háttérrel, emigrációs élményanyaggal rendelkező csoportosulások saját szerveződéseket hoznak létre, ezért az intézményi folyamatosság megkérdőjeleződik, belső építkezése könnyen megszakad. Ez alól ugyan kivételt képeznek a működésüket szigorúan leszabályozó, mondhatni „tízparancsolatra épülő” szervezetek (egyház, cserkészlet), ám zömének működése rendszerint perszonalizálódott, azaz egy-két elkötelezett személy áldásos munkájának köszönhető. Ez ugyan – egyetértve más szerzőkkel is – semmit sem von le a szervezetek értékéből, de működésük egy sajátos mozzanatára mindenképpen felhívja a figyelmet.³⁰

1.5. Az amerikai magyar közösségi élet, mint vidékiség és lokalitás

Szilárd alapok, illetve professzionális menedzsment hiányában, és a minduntalan felbukkanó konfliktusok eredményeképpen a szervezetek egy része nem tud kellő hatékonysággal működni, ezért gyakran egy sajátos vidékiség jellemzi ezeket. A sokat emlegetett konfliktusok okai is legtöbbször a másik biográfiájának számontartására, a túlzott személyköziségre és kontextus nélküli kommunikációra való képtelenségre, egyfajta állandósult túlérzékenységre vezethetők vissza. E helyzetekben az egyén identitása gyakran a túlingereltség állapotába kerülhet, aminek következtében könnyen ő maga állíthatja elő az identitását aktiváló helyzeteket.³¹

A provincializmus szintén nem érték kategória, hanem működési sajátosság, amit leginkább a „se falu, se város” állapotába került ún. „agonizáló törzsek” színjátéka jellemez.³² A „se falu, se város” állapotát jól tükrözi az

³⁰ A nyugati magyarság, beleértve az amerikai magyarok szervezeteit is jól ismerő Borbándi Gyula is jelzi ezt: „A kolóniák tevékenységéről és eredményeiről szóló beszámolók nagyrészt nélkülözik a magyarság ’egyszemélyes intézményei’-nek egyéni és közösségi teljesítményeit, de a szerző nem mulaszthatja el, hogy ezek értékére és jelentőségére, a névtelen magyarok érdemére fel ne hívja a figyelmet.” (Borbándi (1996.) 54.)

³¹ A negatív asszimilációs stratégiáról lásd: Csepeli i.m. 523.

³² Ld. Konstantinović, Radomir: *A vidék filozófiája*. Forum – Újvidék, Kijarat – Budapest.

amerikai magyar közösségek sajátos ellentmondása: miközben egy globalizációs élharcos országban, gyakran metropolisokban, nagyvárosokban vagy azok közelében, avagy éppen egymástól meglehetősen nagy földrajzi távolságokra élnek, viselkedésükben a közelségre, szemtől-szembeni, hagyományosan a falu világára jellemző kommunikációs stílusokat tartanak fenn. A tönnies-i értelemben vett *Gemeinschaft* és *Gesellschaft*, a társadalom és közösség ellentétpárjai feloldódnak a vidékiség, a provincia fogalmában, és ez köszönt vissza interjúinkban is: alanyaink gyakran úgy beszéltek a felhőkarcolók árnyékában, mintha egy falu mindennapjairól csevegnének. A nagy távolságok mintha mentálisan nem léteznének, ezért a szervezetekről szóló narratívák lokalitásba torkollnak, a közösségek nevében megszólalók mintha az elveszített falu biztonságát keresnék az idegenséget sugárzó betonrengtegben, vagy ami ugyanaz: kis zöld emberléptékű oázist keresnek, a nagy kiterjedésű elidegenítő amerikai sivatagban.³³

Ez az a mentális vidék, provincia, ahol az amerikai magyar közösségek zöme még fennáll, ám ennek a stabilitásnak a képzetét kikezdi a minduntalan visszatérő gondolat: fogyunk, tehát kipusztulunk. A demográfiai toposz sugallta agonizálás fokozatosan terjed, és nem csak az anyaországi, Kárpát-medencei magyarokat éri el, hanem a saját, amerikai magyar közösségeket is. E veszélyérzet behatol a szervezetek belső életébe is, ám látszólag ellentmondásos módon, nem okoz pánikhangulatot, csak „jó esetben” konfliktusokat, ugyanakkor nem minden esetben eredményez olyan cselekvéssorozatokat, amelyek az egyes intézmények megerősödését tűznék ki célul. A provinciát jellemző agonizáló szellem maga alá söpri a veszélytudatot, és nyugodtan ül rajta. És éppen az a tény, hogy van, aki ezen állapot, illetve veszélyek ellen felemeli hangját, arról árulkodik, hogy e közösségek szigorú önvizsgálata nem történt meg, nincsenek egységes koncepciók arra vonatkozóan, hogyan lehetne időben kitolni az elkerülhetetlen asszimilációs folyamatokat.

Az amerikai magyar közösségeket és szervezeteik működési módját sokszor kapcsolatba hoztuk a lokalitással. A lokalitást leginkább Appadurai értelmében használtuk, aki azt állítja, ez egy olyan fenomenológiai minőség, amely cselekvőerőben, társulási hajlamban és reprodukтивitásban nyilvánul meg, és strukturálja az egyének érzelmvilágát is. A mai globalizálódó világban, a migráció világméretű feltételei közepette fontos a lokalitásokat nem kizárólag helyhez kötötten értelmezni, ami egyrészt deterritorizálódásukat is jelenti, másrészt pedig kihangsúlyozza a transzlokális, azaz a fizikai közel-

³³ Amerika, mint sivatag metafora használatát és kifejtését lásd Baudrillard, Jean: *Amerika*. Magvető, Budapest, 1996.

ségen túlmutató, ám mégis valamiféle lokalitást, „a hely szellemét” megtestesítő közösségek létét. Ugyanakkor lényeges a lokalitás és szomszédság megkülönböztetése is: míg előbbi egyfajta helyi tudásra épül, utóbbi fizikai közelséget, ténylegesen létező társadalmi formákat jelent, amelyeken keresztül a lokalitás is kifejeződésre juthat, ám nem föltétlenül. Appadurái szerint kulcskérdés, hogy miként lehetséges létrehozni azt a helyi tudást, amely a szorongás és entrópia, illetve a társadalmi erodálódás és változás közepette újra teremti a lokalitást.³⁴

Appadurái szóhasználatát alkalmazva könnyen beláthatjuk, hogy a lokalitások deterritorizálódása, azaz a közösségek nem egy körülhatárolható földrajzi térben való létezése az amerikai magyarok nagy többsége esetében, az amerikai városok etnikai szerkezete átalakulása következtében adott. A szerkezeti világokat az előbb jelzett módon szomszédságoknak tekinthetjük, amelyen keresztül megjelenik az a lokalitás, amely az amerikai magyarok (egy részének) identitását, érzelmvilágát strukturálja. Mint minden lokalitást, ezt is kihívás elé állítja a globális média, az internet. A kommunikációs eszközök elvi szinten a gyökértelenség ellen dolgoznak, hiszen közelebb hozták a kivándoroltak és leszármazottaik számára a szülőföldet, anyaországot is – a maga pozitív és negatív vetületeivel egyaránt. A lokalitás kibővül egy globális-nemzeti dimenzióval, ez azonban éppen a szomszédságok erodálódásához és a helyi konfliktusok kibővüléséhez vezet.³⁵ Az írott sajtó kapcsán említettük például, hogy míg termelése könnyebbé, addig fogyasztása bizonytalanabbá válik: ma már könnyen előállítható a helyi tudás számára használhatatlan ismeret. A lokalitás azonban megmarad, és a hely szelleme uralja a sajtót és megítélését is.

Szintén e fogalmi keretbe helyezhetjük el a külföldi magyar cserkészetet is. Az amerikai (és más nyugati) magyar közösségek szempontjából aktív szerveződés a „glokalizációt” kétszeresen is megvalósítja. Egyrészt ideológiai szinten, hiszen a cserkészet maga globális, ennek keretén belül pedig a külföldi magyar cserkészet a diaszpóra logikához kapcsolódó nemzeti célok fenntartását tűzi ki. Másrészt szerkezeti szinten is a „glokalizációt” láthatjuk: a szervezet ugyan globális jellegű, ám működése lokalitásokba ágyazott. A cserkészet lokalitásai létrehozzák a helyhez kötött szomszédságokat, így helyi csapatai aktív szereplői a helyi magyar világoknak. Hasonlóképpen értelmezhetjük a korábban puffer, azaz köztesnek nevezett szervezet típu-

³⁴ Lásd: Appadurái, Arjun: *A lokalitás teremtése*. REGIO 2001/3

³⁵ Például azért, mert a helyi szereplők másképpen ítélnék meg egy aktuális magyarországi politikai eseményt.

sokat is, mint például az egyházak, azonban az országos lobbis és szakmai szervezetek nagy kihívása éppen az, hogy képesek-e lokálisokat teremteni? Interjúink alapján az körvonalazódott, hogy nem, emiatt pedig az amerikai magyar közösségek szémszögéből nézve mondhatni legitimitási válsággal is küszködhetnek, hiszen nem képesek sem integráló szerepet betölteni, sem részt venni a helyi tudások kitermelésében.

A szervezeti élet egészének végső soron az a nagy kihívása, hogy az emigrációs érzületet meghaladó kulturális fordulat után képesek-e helyi (magyar) tudásokat létrehozni és/vagy újratermelni? E költőinek tűnő kérdésre legtöbbször a helyi elitek a demográfiai csökkenéssel, az asszimilációval, az utánpótlás hiányával, a felőrlődéshez vezető belső konfliktusokkal, vagy a közösségek integratív szerepét betöltő szervezetek erőtlenségével kapcsolatos félelmek voltak a válaszok. Talán e kutatásunk eredményei, statisztikai, demográfiai adatai, a kötetből kibontakozó, a marslakó kényelmesnek tűnő, kívülálló nyugalomát és higgadtságát, ugyanakkor társadalomtudományi empátiát és érzelemmentes szigorát is feltételező leírások segítenek abban, hogy az amerikai magyar közösségek és anyaországi döntéshozók egyaránt szembesüljenek kihívásaikkal, feltérképezzék lehetőségeiket, és adott esetben meghozzák a szükséges, konkrét döntéseiket is e lokális világok fennmaradása, létezésük meghosszabbítása érdekében.